

Належним чином організована і раціонально педагогічно скерована праця в системі виховання А.С. Макаренка і на сьогодні є однією з основ виховання і перевиховання молоді.

Особливо цінними в контексті сучасних освітніх процесів є погляди видатного педагога на дитяче та молодіжне самоврядування. А.С. Макаренко вважав, що при правильному педагогічному керівництві самоврядуванням вихованців встановлюються нормальні міжособистісні стосунки між органами самоврядування і членами колективу, засновані на взаєморозумінні та дружбі, піклуванні і відповідальному виконанні доручень. Органи самоврядування ставали практичною школою для тих вихованців, які бажали спробувати себе у ролі керівника, адміністратора, лідера. Тут закладалися такі якості особистості, як відповідальність, дисциплінованість, які трансформувалися у професійні якості вихованців видатного педагога.

Отже, педагогічна спадщина А.С. Макаренка, його виховна система щоразу доводять, що лише чітко та послідовно організована система функціонування дитячого та молодіжного колективів здатна забезпечити всебічний розвиток кожного з його учасників, а також сприяти їх професійному визначенню в дорослому житті.

Список використаних джерел

1. Макаренко А. С. Педагогічна поема / А. С. Макаренко. – Київ : Рад. шк., 1973. –508 с.
2. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Роджерс.; пер. с англ.; общая ред. Е. И. Исенина. – М. : Прогресс, 1994 – 480 с.
3. Фролов А. А. А. С. Макаренко в СССР, России и мире: историография освоения и разработки его наследия (1939-2005 гг.): критический анализ / А. А. Фролов. – Н.Новгород : Волго-Вятская академия гос. службы, 2006. – 417 с.
4. Ярмаченко М. Д. А. Макаренко і світова педагогіка ХХст. / М. Д. Ярмаченко // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 1. – С. 5–12.

*Дічек Н.П.,
доктор педагогічних наук, професор,*

СУЧАСНІ АНГЛОМОВНІ МАКАРЕНКОЗНАВЧІ СТУДІЇ: ЦІЛІ І ПІДХОДИ

Ім'я А.С.Макаренка добре відоме не лише вітчизняним фахівцям. У своїх попередніх дослідженнях (1992-2005), на матеріалі англомовних і польськомовних джерел довели, що протягом другої половини ХХ ст. у світовому історико-педагогічному просторі сформувалася макаренкіана (як сукупність видань і перевидань творів педагога та різноаспектних праць, прямо чи опосередковано присвячених його постаті й виховним ідеям) й виокремилася самостійна наукова галузь історії освіти – макаренкознавство. Визнано, що А.С.Макаренко належить до тих видатних педагогів, які поєднували у собі талант вихователя і письменницьке обдарування, тонке знання психології дитини і дар науковця, хист публіциста і громадського діяча. Про це свідчать статті-довідки про нього, вміщені в авторитетних міжнародних енциклопедіях освіти, філософії освіти, соціального виховання.

А.С.Макаренко був складною і незвичайною людиною, донині його особа і виховна діяльність донині викликає численні гострі дискусії і захоплення. Його погляди ще за життя викликали критику офіційних освітянських кіл, а посмертна канонізація і догматизація змінювалася то ідейним нищенням, то замовчуванням. Слушно вважаємо думку сучасний російський історик педагогіки В.Богуславського: «Спори про Макаренка до останнього часу об'єктивно не могли породити істину. Справа в тім, що так само, як добиралися необхідні для певної ситуації цитати, так і самі тексти педагога після їх посмертного видання – завжди на догоду кон'юнктурі – більшою або меншою мірою викривляли смисл вистражданих Макаренком ідей» [1, с. 306].

У другій половині 1990-х років, завдяки публікації нових архівних документів, листування педагога (зокрема з дружиною), спогадів брата-емігранта Віталія Макаренка, уведенню до наукового обігу численних змістовних студій

німецьких макаренкознавців (насамперед Г.Хілліга) та інших зарубіжних науковців, завдяки зміні методологічної основи вітчизняної педагогічної персоналістики почали відкриватися нові грані особистості А.Макаренка і з'явилися нові підстави для ретроспективного аналізу і узагальнень, зокрема для доповнення знання про гуманістично орієнтовану і суспільно загострену, непроминальну значущість педагогічного новаторства А.Макаренка. Одним із доказів цього є й англомовне макаренкознавство, яке не залишилося явищем лише у ХХ ст. [2], а його представники продовжують тлумачення ідей нашого педагога (з різних науково-методологічних позицій і з різними цілями) та їх адаптацію до нових суспільних й освітніх реалій. Уточнимо, що, говорячи про англомовне макаренкознавство, маємо на увазі сукупність досліджень, представлених в англомовних джерелах, тобто йдеться не лише про авторів з англомовних держав, а й авторів з інших країн, чиї дописи опубліковано англійською мовою.

Звернемося до висвітлення й аналізу кількох новітніх нарисів. Здійснений історіографічний пошук сучасних звернень до ідей “провідного педагогічного мислителя” (Т.Halvorsen, 2014, Норвегія), доводить, що попри відхід у небуття наддержави СРСР, її історія й особи, котрі стали знаковими у тих чи тих сферах колишньої радянської діяльності, продовжують викликати науковий інтерес у зарубіжних дослідників. Тому й виховний досвід А.Макаренка не залишається поза увагою іноземних науковців. У цьому тезовому повідомленні висвітлимо лише дві сучасні публікації, вибрані, по-перше, тому, що їх автори – сучасниці і представниці однієї країни Румунії, а їхні статті – це перші, знайдені нами, румунські макаренкознавчі студії, по-друге, аби показати протилежні інтерпретаційні підходи тлумачення суті макаренківських ідей про ресоціалізацію молоді, а отже й діаметрально протилежні висновки цих науковців.

З'ясуємо цілі, що спонукали авторів згадати про педагогічний досвід А.Макаренка, не зважаючи на те, що його діяльність доволі відділена від сьогодення у часовому вимірі і має ідеологічне забарвлення, що нині відкидається у рамках практикованої декомунізації. Так, мету статті Сілвії Негруцу (Silvia Negruțiu) «Створена Антоном Семеновичем Макаренком педагогічна система –

“корисна“ для запозичення у справі “перевиховання”» (2014) визначено як опис педагогічної системи А.С.Макаренка зі «створення комуністичного громадянина» з окресленням насамперед його виховних методів для обґрунтування збіжностей між виховними результатами, досягнутими педагогом у колонії імені М.Горького, і результатами перевиховання “комуністичних” (політичних – прим.) в’язнів у румунській тюрмі Pitești у період 1945-1989 рр. [5, р.201-202; р.204].

Цілі статті Аури Хапенчук (Aura Harpențiu) «Аксиоматичні основи сучасної російської педагогіки. Внесок у соціальну педагогіку» (2017) сформульовано як “визначення епістемологічної структури сучасної російської педагогіки, а саме двох її складників – соціальної педагогіки й педагогічної психології, крізь здобутки всесвітньовідомих теоретиків педагогіки А.С.Макаренка і Л.С.Виготського”. Доцільність нинішнього звернення до цієї проблематики автор пояснює тим, що “тривалий час через ідеологічне забарвлення праць згаданих учених західні дослідники ігнорували їх, а нині російська педагогіка привертає увагу фахівців Західного світу, доводячи актуальність педагогічних положень зазначених теоретиків” [5, р. 589].

Наголосимо, що тексти обох авторів свідчать про їхню високу фахову ерудицію, знання творів А.С.Макаренка й широкий контекстуальний підхід до висвітлення заявлених проблем і розкриття тем статей.

Так, С. Негруцу доволі детально викладає у власній інтерпретації (без цитувань) ключові аспекти виховної концепції педагога. Дослідниця виокремлює: визначення А.Макаренком найбільш прийнятних форм організації діяльності вихованців для створення згуртованих груп – загонів колоністів (однак, не згадує про такий їх істотний аспект, як різновіковість членів); узаasadнення ним праці як найдоцільнішого виховного середовища. Вона вважає, що центральними, основними виховними макаренківськими методами, що базувалися на діяльнісному підході до педагогічної роботи, стали “усні методи комунікації (пояснення, інформування), метод “команда-виконання” (order-execution), котрий дослідниця розшифровує як “фізичні вправи, парамілітарні тренування, військові ігри, крокування шеренгами з прапором, ... горном, в уніформі” [5, р.205-206].

На прикладі досвіду А.Макаренка С. Негруцу робить висновок, що у вихованні виокремлювати методи можливо лише теоретично, а на практиці вони діють сукупно (що стверджував і радянський педагог), складаючи виховну стратегію, “кожен з методів відповідає за певний аспект, а у поєднаній співдії вони й ведуть до виховних перетворень” [5, р.206]. Однак далі у своєму аналізі автор запевняє, що, розпочавши керувати колонією для неповнолітніх правопорушників, педагог одержав завдання від одного з керівників народної освіти “створити наших (радянських – *наша прим.*) нових людей” [5, р.206]. І А.Макаренко розробив педагогічну систему, здатну трансформувати колишніх кримінальних малолітків у “нових людей”, відданих своїм соціалістичним обов’язкам. Його метод перевиховання складався з посиленої військової дисципліни і проголошення керівною думки колективу. Обидва аспекти давали педагогу змогу придушити особистість вихованців [5, р.207]. У цьому, вважає дослідниця, полягала покладена на нього політична місія, здійснювана засобами педагогіки, котра “базувалася на примусі, суворій дисципліні і невсипному нагляді”. Наводячи відомості про організацію у Румунії у 1945-1989 рр. антигуманної системи в’язниць, куди “саджали інтелектуалів і віруючих людей за підозрою у підготовці заколоту проти владного порядку або за незгоду доносити на інших” [5, р.208-209], С. Негруцу пов’язує застосовувані у таких установах фізичні і психологічні тортури з ідеями А.Макаренка. Її аргументи полягають у тому, що, по-перше, вивчення його спадщини стало в країні обов’язковим, а по-друге, з 1949 р. влада вирішила запровадити “макаренківські “педагогічні” методи на допомогу діяльності таємної поліції Securitate, адже їх уже з успіхом було імплементовано в комуністичному Китаї” [5, р.209].

Яскравим прикладом такого використання ідей А.Макаренка, на її думку, став “експеримент”, пов’язаний з функціонування в’язниці Pitești, про яку стало відомо лише після падіння режиму Н.Чаушеску у 1989 р. Там знаходилося близько 1000 студентів віком від 18 до 25 років, які “потенційно могли змінити режим у країні, оскільки вважали, що комуністи планують зруйнувати румунські інтелектуальні традиції” [5, р.209]. Головна мета “експерименту”, доводить автор,

полягала у “перевихованні” молоді, а фактично – “знищенні інтелектуального потенціалу країни, що становив загрозу комуністичному режиму, який не потребував еліт, а лише людей, котрі підкорюються системі, котрими легко маніпулювати, котрих можна формувати і ре-формувати, відповідно до потреб” [ibid.]. Автор доволі детально описує, як саме у Pitești фізично і психологічно мучили людей задля “перевиховання”, домагалися повної відмови від попередніх ідеалів, поглядів, віри, і як відбувалося створення “ нової людини”. У результаті тривалих жаклих випробувань, підсумовує автор, людина або втрачала розум, або адаптувалася до комуністичної системи, або ставала подвоєною особою (double personality), або повністю ідеологічно конформною [5, p.213]. У підсумку С. Негруцу стверджує, що педагогічні результати обох розглянутих прикладів “перевиховання” і створення “нових людей” підпорядковувалися політичним цілям знеособлення, а тому подібні.

У статті А. Хапенчук на основі парадигмального аналізу розвитку педагогіки у домодерний, модерний і постмодерний періоди доводиться, що у модерну добу в Росії відбувалося протистояння двох парадигм – психоцентричної Л. Виготського і соціоцентричної А.Макаренка, спроби розв’язати конфлікт цих парадигм привели до виникнення у постмодерну добу (з другої половини 1950-х років) парадигми освітніх програм (curriculum paradigm) [4, p.591].

Звертаючись до внеску у розвиток соціальної педагогіки “одного з найвизначніших педагогів модерної доби” А.Макаренка, А. Хапенчук наголошує, що він “обґрунтував концепцію виховання за допомогою праці і для праці і створив педагогіку праці” і водночас є автором теорії виховного колективу, якою постулюється ідея виховання в колективі і через колектив, котра згодом була прийнята у західній соціальній педагогіці [4, p.594]. У статті розкрито мету виховання за А. Макаренком та його методи, а також розроблені теоретико-методологічні засади виховання. А.Хапенчук, як і С.Негруцу, визнає важливу тезу про неможливість абсолютизації якогось одного методу формування людини [4, p.595] і наголошує на виключній значущості для соціальної педагогіки

положень про “завтрашню радість” як стимул життя і проектування перспективних ліній розвитку особи і колективу [4, р.596].

А. Хапенчук зазначає, що в останні 30 років спадщину А.Макаренка ігнорують у Румунії, натомість у Західній Європі є до неї інтерес. Вона посилається на докторське дослідження автора з Франції Жана Раковіча (Jean Rakovitch, 2010), науковця з Норвегії Терье Халворсена (Terje Halvorsen), на численні згадки імені А.Макаренка у педагогічних словниках та енциклопедіях. Не замовчуючи й несприйняття педагогічної системи А.Макаренка, дослідниця пояснює його оглядовістю вивчення спадщини педагога, без заглиблення у її суть й історичний контекст соціально-педагогічних проблем, суб’єктивними ідеологічними уподобаннями інтерпретаторів.

Залишаючи свої аргументи і контраргументи щодо міркувань згаданих авторів для розлогої статті, на завершення додамо, що детально спинившись на публікації С. Негруцу, прагнули розкрити її авторський підхід до аналізу ідей А.Макаренка, залишаючи право за читачами визнати його об’єктивним чи заангажованим цілком конкретною антикомуністичною позицією, приймати чи ні представлене нею зіставлення колонії А.Макаренка з політичною в’язницею. А от порівняння її методів дослідження надбань педагога з методами А. Хапенчук, на наш погляд, дає підстави для висновку: “Одна людина бачить калюжу, а інша – зірки, що в ній мерехтять” (за мотивами вислову І.Канта).

Список використаних джерел

1. Богуславский М.В. История педагогики: методология, теория, персоналии: монография. - М.: ФГНУ ИТИП РАО, Изд. Центр ИЭТ, 2012.- 436 с.
2. Дічек Н.П. А.Макаренко і світ: аналіз англословних студій: монографія. - К.: Наукова думка, 2005. -308 с.
3. Halvorsen T. Key Pedagogic Thinker Anton Makarenko // Journal Education. – 2014. – № 4 . – P.58-71.
4. Napenciuc A. Axiomatic Foundation of Russian Modern Pedagogy. The Contribution of Social Pedagogy // The European Proceeding of Social &

Behavioral Sciences. (Edu World 2016 7th International Conference). – 2017. – Retrieved from: https://www.researchgate.net/profile/Aura_Hapenciuc-USV

5. Negruțiu S. The Pedagogical System created by Anton Makarenko – a “profitable” Loan for “Re-education” // International Journal of Orthodox Theology. – 2014. – № 5. – PP. 201- 217.

Lesia Domnich
Professor's assistant of
Humanitarian training Chair

MODERN VIEW ON A. MAKARENKO'S PEDAGOGY

Anton Makarenko was the Ukrainian social pedagogue and educational theorist, social worker and writer, the most influential educational theorist in the Soviet Union who promoted democratic ideas and principles in educational theory and practice. As one of the founders of Soviet pedagogy, he elaborated the theory and methodology of upbringing in self-governing child collectives and introduced the concept of productive labor into the educational system.

He was one of the first Soviet educators to urge that the activities of various educational institutions — i.e., the school, the family, clubs, public organizations, production collectives and the community existing at the place of residence — should be integrated. He left behind a multifaceted theory, or a system of theories, that deals with many aspects of social pedagogy. Unfortunately, this source is ignored by most professionals in the Western countries.

World War 1 and the civil war led to large numbers of orphans. In addition to those parents killed during armed struggles, many perished in the severe famine that followed the wars. More than seven million Soviet children lost or separated from their parents. Many of these so-called besprizorniks roamed the cities and countryside and made their living by begging, theft, robbery, or prostitution.

In the early part of the 1920s Anton Makarenko formulated a theory that he further developed while helping orphans under the most difficult and dramatic conditions; he established self-supporting orphanages for street children — including juvenile